

על שער הטירה (הארמון) ניג'ו בקיוטו, שנקרא קראמון, מופיעים שני עגורים שמסמלים עבור היפנים אריכות ימים, נאמנות, אושר ואהבה. הארמון של השוגון אייאסו טוקוגאוואה, החשוב והמפורסם מכל השוגונים, הוא אחד האתרים המפורסמים והמרשימים שבבירה הקדומה קיוטו. צילום: משה אגמי

בשנים האחרונות הופכת יפן ליעד מבוקש למטיילים ישראלים, אך לא כולם פוקדים את האי הוקאידו (Hokkaido). האי הוקאידו, המשתרע על חמישית משטחה של יפן (83,454 קמ"ר), הוא האי השני בגודלו ביפן וה-21 בעולם כולו. הוא מרוחק מהאי המרכזי של יפן, ורק מעטים מזדמנים אליו בחורף המושלג. שוכנים בו כחמישה אחוזים בלבד מכלל תושבי המדינה. הוא האי הצפוני ביותר ביפן והוא נושק לסיביר, ומכאן ההשפעה הממשית על אקלים האי בחורף. במשך ימים רבים בשנה האי הוקאידו מכוסה שלג, ובחורף הטמפרטורות יורדות בו עד לכ-30 מעלות צלסיוס מתחת לאפס. בקיץ פחות חם ולח שם מבשאר האזורים ביפן. בראשית האביב, שנה אחרי שנה, כשהאי עדיין מושלג, מגיעים אליו העגורים היפניים המתלהקים, העגורים אדומי הכתר - ראש-כיפה, שמכונים גם העגורים המנצ'וריים (Manchurian), ומחזרים זה אחרי זה בלהט על השלג.

משטחים אין סופיים של קרחונים צפים ומקיפים את צפון האי ונישאים על גלי הים, נכנעים למשבי רוח בלתי פוסקים ומביאים עימם מאגם קוריל (Lake Koril) שבקמצ'טקה גם ברבורים מזמרים (שרים) ועופות דורסים ציוריים וכמעט פרהיסטוריים.

העגורים היפניים - הטאנצ'ו

כתבו: נדב לוי, אביב פישביין ומשה אגמי

צילום: אביב פישביין

2

3

1

צבעי הלבן והשחור המנוגדים השולטים בהוקאידו מתבטאים בצבעם הכהה של עצים מנומנמים, שצבעיו המרהיבים של העגור מנוגדים להם, כשהעגור מבליט לראווה את כתרו האדום. העגור היפני משוטט ומטייל באלגנטיות באזור, ניזון באֶצִילות ורוקד כמו רקדנית בלט. העגורים בהוקאידו, בהם כמה מינים, ולא רק העגור היפני, נשארים ביפן ולא נודדים בשנה הראשונה לחייהם.

העגור היפני במעמד-העל הנדיר שלו והתהודה התרבותית שאותה הוא משקף, מהווה גורם משיכה ראשון במעלה לתיירים. עשרות מיליוני יפנים (תיירות הפנים ביפן ידועה בהיותה מובילה בעולם), ורבים אחרים ממזרח-אסיה ושאר העולם, לרבות מישראל, נוהרים ליפן ולאחרונה אף להוקאידו. בסוף העשור הקודם נספרו ביפן כ-1,550 עגורים יפניים, למעלה ממחצית האוכלוסייה העולמית. זוהי בשורה מעודדת אם מתחשבים בירידה המתמשכת במספר אוכלוסיות הבר באסיה, כפי שדווח בשנים קודמות. למרות ההתאוששות במספרו, העגור היפני מוגדר עדיין בסכנת הכחדה תחת הקריטריון C1, ונכלל גם בנספחו של אמנת סאיטס (CITES).

העגור היפני מקנן בעיקר בצפון-מזרח מונגוליה, במנצ'וריה ובעמק אמור (Amur) המרכזי. האוכלוסייה בצפון-מזרח הוקאידו יציבה. האוכלוסייה האסייתית נודדת וחורפת בקוריאה, במזרח סין ולעיתים אפילו בטייוואן. אוכלוסייה קטנה שוכנת גם בפיונגיאנג שבצפון קוריאה.

העגור היפני נודד מאזורי קינון ממונגוליה, רוסיה וסין, החופפים לאלה של עגורי הכיפה ולבן-העורף, החורפים בין הנהר הצהוב והיאנגצה שבסין, בחצי האי הצפון קוריאני וביפן. בהוקאידו חורפת כשליש מהאוכלוסייה העולמית, אך פיתוח כבישים, כריית יערות, פיתוח כלכלי, בנייה וכדומה, הרסו אזורים לחים שתמכו בקינון של כרבע מהאוכלוסייה העולמית שלהם. האוכלוסיות החשובות

העגורים היפניים (*Grus Japonensis*) נמנים עם משפחת העגוריים (*Gruidae*), והם מהנדירים ביותר בין 15 מיני העגורים בעולם. הם אייקון ידוע ביפן, סמל לנאמנות בנישואין, מונוגמיה ותוחלת חיים ארוכה. תיירות הצפייה בהם שכונתה תיירות טאנצ'ו (Tancho), שפירושו "כיפה אדומה", מתכנסת לראותם מכל קצות העולם. בחיזור, העגורים מנתרים באוויר עד לגובה מטר לערך, מגלים שמחת חיים, ולעיתים קרובות נושאים במקורם זלזל קטן להעיד על טיבם, או משליכים אותו באוויר כחלק מעיסוקם באמנות הריקוד כדי להרשים את הנקבה. העגורים רוקדים ריקודי מעגלים ושמיניות. גובהם מגיע לכמטר וחצי, ומכאן שהם מהגבוהים במיני העגורים בעולם שמוצאם במזרח. משקלם נע מכתשעה עד עשרה ק"ג וחצי, והיו פרטים שהגיעו לכ-15 ק"ג. אין תת-מינים, אך הם קרובים גנטית לעגור האמריקאי (*Whooping Crane*). ביפן רואים בהם "עופות השמחים בחלקם" (birds of happiness).

העגור היפני מופיע תדיר ביצירות האומנות היפניות. אחד המפורסמים שבהם הוא הציור "חגיגת אלף העגורים", של הצייר Sotatsu, מ-1611, שאורכו כ-15 מ'. יצירה אחרת היא ההדפס "מאה תמונות נוף של אדו" (One hundred famous views of Edo), מהמאה ה-19, שצויר על ידי אוטָטְסֻאָנָה (אָנְדוֹ) הירושיגה (Hiroshige 1797-1858) - אומן אוקיו-אה יפני, מהציירים הגדולים בסגנון. היפנים סוגדים לכתר האַרְגֶּמְנִי של הטאנצ'ו באמצעות השמש האדומה, שנמצאת במרכזו של הדגל היפני הלאומי.

1 התקבצויות של עגורים יפניים בחורף בתחנות האכלה בהוקאידו מעוררת לאחרונה חשש שזה עלול לסכן גם עופות חורפים אחרים, כמו הברבור המזמר ועיטם הסטלר, בגלל מחלות כמו שפעת העופות. 2 העגורים היפניים הם סמל לנאמנות בנישואין, כמו העגור האפור שלנו ועגורים אחרים. כל המינים מרבים לנתר ולרקוד, ובכך להפגין את מצגי החיזור שלהם, אך העגורים היפניים עושים זאת גם בשלג.

②

③

①

בהוקאידו מתרכזות בביצות המוגנות קושירו (Kushiro) וקיריטאפו (Kiritappu). בעיות ניקוז הן בעוכרי ביצת קושירו המספקת לעגורים אזור שוטטות ומקומות חיות קיציים מועדפים. בגין פיתוח מואץ בשנות ה-70 החלו לחשוש לעתידם מצפון לקושירו.

עד אמצע המאה ה-19 היה העגור היפני שכיח ונפוץ בכל יפן. בתקופה הפיאודלית רק מעמד האצולה או המשפחה המלכותית היו רשאים לצוד ולאכול מבשרם. כך נשמר מספרם פחות או יותר יציב. מעבר לשימור הדרוש ובמקביל לגידול הניכר בשימוש בנשק חם, הפך העגור היפני לעוף ציד מבוקש, אולי בדומה לפסיונים באירופה או לחוברות בנסיכויות המפרץ הפרסי. לציידים הצטרפו גם חקלאים שהחלו לצוד אותם ולסחור בנוצותיהם, אם גילו אותם על אדמתם. בנוסף, אזורי מחיה לחים רבים נוקזו והפכו לאדמות חקלאיות ראויות לעיבוד. ב-1924 נותרו פחות מ-20 מהם. תמונת המצב השתנתה לטובה רק בחורף 1952, כאשר שלג כבד, קרה וכפור עז מנעו מהעגורים לאתר

① שלג כבד, קרה וכפור שפקדו את אזור קושירו שבהוקאידו ומנעו מהעגורים לחפש מזון מתחת לאדמה, עוררו את רחמיו של חקלאי אחד. הלה החל להציע להם גרגרי תירס למאכל. עשרות שנים אחריו ייסדו בעמק החולה תחנת האכלה של גרגרי תירס באמצעות דישון חקלאי. רבבות עגורים אפורים נהנים מההאכלה ומספרם גדל משנה לשנה.

② כדי למנוע פגיעה בשטחים מעובדים ובאתרי קינון באדמות ביצה נקנו בהוקאידו 22 אזורי קינון וחרפה מאובטחים, על ידי כמה ארגוני שימור, וגם שם גדל מספרם של העגורים היפניים לאין ערוך.

מזון מתחת לאדמה הקפואה. רחמיו של חקלאי מקושירו נכמרו עליהם והוא חש מחויבות לשפר את מצבם. הוא החל להציע להם גרגרי תירס למאכל, ואולי סלל בכך את הדרך להאכלה דומה של עגורי עמק החולה גם במקומותינו כדי שלא יזיקו לשדות חקלאיים סמוכים. מאמצים גדולים נעשו מצידן של רוסיה, סין, קוריאה ויפן כדי לשמר את המין מהכחדה.

בשלהי שנות ה-60 של המאה ה-20 כבר נמנו בהוקאידו כ-200 פרטים. פעילות ההאכלה המלאכותית המבוקרת עוררה עניין מרובה, וחקלאים אחרים החלו להאכילם. מאז 1984, כשראה הממשל היפני כי טוב, הוא הצטרף להאכלה המלאכותית באמצעות "ארגון שמירת ציפורי הבר" ביפן, ה-WBSF (Wild Bird Society of Japan), ובסיוע יוזמת מינהלת Hironobu Tajiri, שהחליטה לקנות 22 אתרי אדמות ביצה שבהן זוהו ונחשפו קינים של העגורים. הם אבטחו את אזורי החריפה ואתרי הקינון, ודאגו להאכלה, ואז החלה אוכלוסייתם לגדול במהירות מכ-400 בשנות ה-80 עד לכ-1,550 ב-2015. העגור היפני עודנו נחשב לעגור השני בנדירותו בין 15 המינים, אך סיכויי לשרוד השתפרו לאין ערוך.

תנועות ועמותות השתמשו בסיסמה הפשוטה "לשמור על העגור היפני". הצלת העגור היפני נחשבת לאחד מסיפורי ההצלחה ההיסטוריים הכבירים של שמירת טבע ביפן. בעשורים האחרונים השפיעו היבטים מגוונים על התנהגותם והשפעתם החיובית על האדם, עודדו לתמוך בהגנה עליהם ולשמור עליהם. ייתכן אומנם שתחנות ההאכלה הצילו את עגורים היפניים, אך באופן פרדוקסלי, ייתכן שכעת הן מסכנות את עתידם, ויש לצמצם את אספקת המזון

קולותיו הצורמניים של העגור היפני נשמעים מטווח של כשלושה ק"מ. העגורים היפניים הם מונוגמיים לכל ימי חייהם בקשר זוגי חזק. העגור היפני מהווה אלמנט המעטר את הקימונו, פריט לבוש מסורתי ביפן.

גם חיקוי ריקודי החיזור של העגורים ידוע זה אלפי שנים ותואר בתיעוד היפני.

טבעות צבעוניות הצמודות לרגלי העגורים המסמלות את מועד הטבעת והמיקום מלמדות שהעגורים היפניים חיים בטבע עשרות שנים, וכך הפכו הם ועגורים ממינים אחרים סמל לאריכות ימים. אומנות האורגמי של דמות העגורים היפניים מייצרת אין-ספור צורות של מתנות שכיחות וביטוי להערצה, לשמחת החיים ולשגשוג. ביטויים תרבותיים אלה באים לידי ביטוי בחיי היומיום ביפן והאיקונוגרפיה נמצאת בכל מקום, החל מהלוגו של חברת התעופה היפנית, דרך הדיוקן המופיע על שטר של 1,000 ין (Yen) ועד לבקבוקי Sake, תמרורים וכרזות, פתחי ביוב ברחובות, ואף פסלי עגור יפני בשדה התעופה של הוקאידו (Hokkaido's Tancho Kushiro Airport). הדמויות של העוף היפני הזה המופיעות בכל רחבי האי.

ביום סין המזרחי, כ-1,750 ק"מ דרום-מערבה, בגבול עם מזרח סין, החל להתפתח סיפור עגורים אחר. הטאנצ'ו איננו העגור היפני היחיד. בארסקי (Arasaki) שבאי הממוזג קיושו (Kyushu) אין לא שלג ולא עצים שחורים. שילוב של ירוק וחום עם שדות אורז נרחבים ומטופחים מאפיין את האי הנישא המצטיין בחיגור צמחי החזרן (במבוק). באדמת ארסקי, על פני המישורים המעובדים, מבלה את החורף כ-80 אחוז מהאוכלוסייה העולמית של עגור הכיפה (Grus monachus), וכ-20 אחוז מהאוכלוסייה העולמית של העגור לבן-העורף (Grus vipio), וכן בולטת בו נוכחותם של ארבעה מיני עגורים אחרים.

עבורם. נקודות האכילה הפכו להיות מקומות לעימותים בין עגורים ועיטמים שנמשכו לעגורים הסועדים. בהחלטת הממשל היפני, כמויות הגרעינים המיועדים לעגורים יצומצמו למחצית מהכמות הנוכחית. היפנים סבורים כי צמצום זה יוביל את העגורים להגדיל את שיחור המזון הטבעי שלהם באזורים אחרים, ולהפחתת ההשקעה בתפעול נקודות האכילה בחורף בקושירו. כך משערים כי יגדילו את אזורי החריפה שלהם בהוקאידו ויגונו את קינוניהם באתרי רבייה חדשים. בתיאוריה, האוכלוסייה תרחיב את ניצול מקומות החיות שלה. בטווח הרחוק, עתידם של העגורים יובטח למורת רוחם של צלמים שיתקשו לשחזר את צילומי הקרבות שבין העיטמים לעגורים.

העגורים היפניים, כמינים אחרים, ממריאים לשטחי האכילה לעת זריחה, אבל הם לא מהססים לעשות זאת גם בטמפרטורות מתחת לאפס וברוחות עזות עד כדי כך שקשה להבין כיצד הם מצליחים לנווט. רוב שעות היום הם מתמידים בשיחור מזון והישרדות בסופות השלג, ובמקביל מציגים לראווה על השלג מצגי חיזור מרהיבים, ניתורים באוויר ופריסת כנפיים, ברמה של רקדני בלט ומחול ותחרויות החלקה על הקרח. חיזוריהם וריקודיהם התכופים והמסוגננים בשלג תוארו על ידי בני האיננו (קבוצת אנוש שחיה בהוקאידו) בטקסיהם, המנציחים דווקא רוע היכול לגרום סבל או מוות, או את בריאת השטן. רוח האיננו מחשיבה את הטאנצ'ו כאל הביצות.

② קולותיהם הצורמניים של העגורים היפניים נשמעים עד טווח של שלושה ק"מ. ריקודיהם התכופים וחיזורם המסוגנן בשלג תוארו בטקסי קבוצת האיננו שחיה באי הוקאידו מקדמת דנא.

③ העגורים היפניים וקשריהם הזוגיים החזקים מהווים אלמנט המעטר את הקימונו, פריט לבוש מסורתי ביפן. חיקוי ריקודי החיזור שלהם ידוע זה אלפי שנים.

2

1

שכ-10,000 מהם חורפים שם. הסיכונים למחלות גדלו והתפשטו במהרה, וכמוהם הקונפליקט בין עגורים לחקלאים. יש ביניהם שפיתחו אמצעים ושיטות להרחקת העגורים כדי להרתיעם, כמו במקרה של הטאנצ'ו, כי להתקבצות העגורים יש גם צד מזיק. לדברי אנשי שמירת הטבע, צמצום ייצור האורז כתוצאה מפגיעת העגורים יוביל להעלאת מחירו. עם התמעטות העגורים החלו בשלב הראשון לפזר להם גרעיני אורז בתחנת האכלה חדשה, אבל האכלה לא שינתה את התנהגות העגורים והם המשיכו לפגוע בשדות האורז. לכן נקטו החקלאים גישה הדומה לזו שננקטה בהוקאידו, והחלו לצמצם את ההאכלה המלאכותית בשדות החקלאיים הרגישים, ולעודד את העגורים להתקבץ יחד באזורים אחרים באמצעות פיזור תחנות האכלה, והפעולה עשתה את שלה. הכוונה היא לייסד אזור חריפה חדש במערב יפן, ולעודד להקות קטנות לחפש בעצמן מקורות מחיה.

אזורי הקינון של **עגור הכיפה** זהו לפני כ-40 שנה בשטחי הטייגה הרוסיים, הדרומיים והמרכזיים. אזורי חריפה ביפן הם בשדות חטיה, בשדות עשבוניים, ובגידולי שעועית ואורז עם עשב באזורים מוצפים. ב-1996 היו באיזומי (Izumi) שביפן כ-8,000 פרטים מתוך כ-9,500 הפרטים של האוכלוסייה העולמית בסין, דרום קוריאה ויפן. רבים מהם מתים או נפצעים מדי שנה באזור איזומי כתוצאה מהתחשמלות. אוכלוסיות עגור הכיפה נודדות מרוסיה בשני צירים. האחד, מעל מונגוליה לעבר כמה אגמים בסין, כמו אלה הנמצאים באזור נהר היאנגצה, שם אותרו אזורי חריפה מקוטעים. השני, ממזרח רוסיה מעל צפון קוריאה ודרום קוריאה, בעיקר לכיוון האי איזומי. הם קשורים ביפן לאזורים חקלאיים כמו בחצי האי הקוריאני, אך היעלמותם ההדרגתית מקוריאה קשורה במספרם הגדל באיזומי. פגיעותם באתרי הלינה רבה, ולכן מנסים לעודדם להגדיל את שטחי

אם ניסע דרך העיר איזומי (Izumi), יבלטו לעינינו חשיבותם ומעמדם הבכיר של העגורים גם שם. הם מופיעים בשלטי פרסום של חברות שונות המפארים בניינים ובשלטי חוצות, ומושכים גם לשם אלפי תיירים. אלה בוחרים להגיע למרכז המבקרים ACC (Arasaki Crane Center), המציע צפייה ישירה על להקות העגורים הרועות בשדות. שם ניתן לשמוע ממרחקים את קריאות החצוצרה המהדהדות של העגורים. שם גם מבליים העגורים את החורף בהרכב משפחתי, מתעוררים בזריחה או לפניו, ועפים בלהקות מאורגנות לשטחי האכילה. העגורים מבליים בצוותא בשיחור אחר מזונם, בדומה לעגורים היפניים.

העגורים הגיעו לארסקי בסביבות שנת 1700, כשהם עוקבים אחרי הכשרתן ושיקומן של האדמות החופיות שהפכו לשטחים חקלאיים. עד שנות ה-50 של המאה ה-20 נמנו כ-300 פרטים בלבד. אובדן האזורים הלחים ביבשת אסיה שנוקזו או יובשו הוביל להגירה, ורבים מהם החלו להגיע ליפן בסתיו ונשארו לבלות בה את החורף עד לאביב. כמו בהוקאידו, המקומיים ושומרי הטבע עודדו את החקלאים לספק להם מזון. ב-2017 ציינו את השנה ה-20 לספירתם השנתית שחשפה

-
- ① חיזור זוגות של כל מיני העגורים בעולם הוא דומה. הם נוהגים להבליט את החזה שלהם וגחונם זה מול זה. העגור היפני מופיע תדיר ביצירות האמנות היפנית, ומעורר התרגשות עצומה בקרב רואיו ואוהדיו.
- ② התפתחות אפרוחי העגור היפני כה מהירה, שיש לטבע אותם מעל השרשף כבר בצעירותם. ב-2015 הגיע מספרם בהוקאידו לכ-1,550, כשליש מהאוכלוסייה העולמית.

2

3

1

החריפה ביפן. לשם כך בנו מרכזי מבקרים לצפייה בעגורים בקרבת אזורי האכילה שלהם. אזורי חריפה אחרים בקיושו נותרו בינתיים ללא שינוי, וכך גם מקומות החיות שלהם שם.

עגורים לבני-עורף מקננים בצפון-מזרח מונגוליה, שם הם מצויים, ובצפון-מזרח סין ודרום-מזרח רוסיה, שם הם אינם שכיחים והמידע עליהם מועט. הם סבלו בעבר מציד באזורי החריפה בסין וביפן. הקינון הוא באזורים לחים בעמקי נהרות. באזורי החריפה הם ניזונים מזרעים, גרעינים ופטריות. בתחנות ההאכלה ביפן הם ניזונים מאורז ומזרעי דגניים אחרים, וכן בשדות מעובדים. העגור לבן-העורף נודד אף הוא בשני צירים מאזורי הקינון שבדרום רוסיה וצפון סין.

בשטחן. ב-1869 החלה ראשית "השבת העגורים למעמדם הקודם", לאחר שעד אותה עת הכירו אותם רק בני האיינו ותרבויות אחרות, דוגמת בני הניווקה והאורוק שהתיישבו באי בתקופה הפריהיסטורית. מאז נעשו הטיסות מעל אזורי המחיה שלהם תכופות יותר, וקיים חשש ללחצים על מזונם, שיפחת, ולכך שהעופות לא יצליחו לגדל אפרוחים כקודם. ללא דם חדש עלולים העגורים היפניים להידרדר, מה שיעיב על הישרדותם וימנע את התאוששותם. מאחר שהם ירדו למספרים נמוכים מאוד, וחזרו ברבייה תוך-משפחתית, השונות הגנטית שלהם נפגעה, ובהתאם הם צפויים למחלות. גם פעילות האדם בהוקאידו משתנה.

ישנם חקלאים שאינם תומכים במאמצי ההשבה שלהם, בטענה שהם גוזלים את יבולם. הקונפליקטים בין האדם והעגור מתגברים. הבעיה העיקרית היא שהם מתקבצים בחורף בתחנות ההאכלה, דבר שמסכן את האוכלוסייה בגין מחלות כמו שפעת העופות שתגיע גם להוקאידו ותופץ בין העגורים מעופות אחרים כמו הברבור השר הפוקד את אותם אזורי חריפה. האכלה מלאכותית שאולי הצילה את הטאנצ'ו, יכולה להוות גם "גול עצמי" ולסכן אותם. התשובה לכך לדעת הממשלה היפנית היא לצמצם את האספקה. כבר עתה נאסרה האכלת אחר הצוהריים של העיטמים, והחלטה זו עלולה לגרום להם לצוד את העגורים. גם במקומותינו ידועה מתקפת עיטים, דוגמת עיטי צפרדעים ועיטי שמש, על העגורים האפורים באזורי החריפה הישראליים מזה כ-40 שנה, כאחד הגורמים לתמותה של החורפים. ●

תיירות הטאנצ'ו צברה תאוצה. כלכלת הוקאידו צמחה עד כדי מחזור של כ-40 מיליון לירות שטרלינג מדי שנה. בנוסף להפצת צילומי העגורים ברחבי העולם, מתקבצים עוד ועוד תיירים לתחנות ההאכלה של העגור היפני, ונדמה כי הם עצמם נקלעו למצוקה או בעיה כלשהי בגין הצלחתם להגדיל את מספרם. לדעת חוקרים מאוניברסיטת הוקאידו, העגורים מתקרבים לנקודת רוויה, משום שמספר המקננים באדמות הביצות הלחות התמעט, וגם טריטוריות הקינון הצטמצמו

①② לתיירות הטאנצ'ו ומיני עגורים אחרים שמספרם גדל, יש השלכות שונות, דוגמת פגיעה במגוון הגנטי והשפעות שליליות מצד האדם. ביפן אף טוענים שרק השבתם למעמדם הקודם, הרעוע, תמנע צמצום בגידול האורז, צמצום אדמת הביצות בשל הגדלת שטחי חקלאות ופיתוח מואץ.